

Les Liaisons Dangereuses: Akademya, Devlet ve "Uluslararası İlişkiler"

İHSAN DAĞI*

Bilim adamı ile siyasal kurumlar ve süreçler arasındaki ilişkinin biçimi bilgi üretiminde bile devletin etkisi ve müdahale gücü konusunda kaygı yaratacak niteliğe yer yer dönüşebilmektedir. **Devlet ve bilim adamları arasındaki ilişki, bilginin nesnelliği ve akademyanın düşünsel özerkliği yolundaki kesin inançları sarsabilecek boyutlardadır.** Bu ilişkiler ağı bilgi üreten kurumların örgütlenme ve araştırma projelerinin finansman biçimleriyle çok yakından ilintilidir. Finansörler açısından bilgiyi anlamlı kılan onun pratik yararları elbette. Bu bir teknolojik kullanım olabileceği gibi ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunların çözümünde uygulanabileceği düşünülen ve hedeflenen bir bilgi türü de olabilir. Yani bilgi 'sorun çözücü' özelliği dolayısıyla anlamlıdır. Bilginin sorun çözücü bir hüviyet ve yönelim kazanması onun nötr bir çözüm ürettiği anlamına gelmez. Hatta bilimin mutlak nesnelliğine dayanan pozitivist bilim anlayışı, sonunda, 'bilimsel hakikat' dayatmalarının toplumsal ve entellektüel cendesine tıkar bizi. Ve böyle bir bağlamda bilimin işlevi, kendiliğinden siyasal, iktidar biçimlerinin meşrulaştırılması, yeniden üretilmesi ve propagandasına dönüşebilir.

Hangi bilim anlayışına dayanırsa da-

*Yrd. Doç. Dr. İhsan DAĞI, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

yansın, bilimsel faaliyetin finansmanı 'pratik yarar' beklentisinin egemen olduğu günümüzde oldukça önemli sorunlar getirir. Araştırma projelerine kaynak aktaran kurumların araştırmanın sonuçlarına ilişkin doğal beklentileri ve talepleri olacaktır. Projeler bazında desteklenen bilimsel çalışmaların yönü bilim adamları tarafından olduğu kadar finansörler tarafından da belirlenir. Burada finansörün 'kim' olduğunu bilmek, bilimsel faaliyetin içeriğine ve sonuçlarına, kısaca 'kimliğine' ilişkin daha doğru bir kavrayış için ipuçları verirken aynı zamanda bilimden 'şüphe' için bir takım veriler de sunabilir bize¹. 1980'li yıllarda bilimsel araştırmaları destekleyen özel ve kamu kuruluşları arasında toplam fonların ABD'de %70, İngiltere'de %50'sine yakınının Savunma Bakanlıkları tarafından sağlanmasının bir nedeni, amacı ve anlamı olmalıdır. Bilimsel çalışmaların fonlarını savunma sektörü sağlıyorsa bu çalışmaların yönü ve hedefini de onlar belirliyor demektir, veya en azından savunma sektörü kendi önceliklerine uyan projeleri destekleyerek diğerlerine karşı daha avantajlı konuma getiriyordur. Bilim pazarına haksız

¹ Piyasa, bazen, bilimin şahitliğine de başvurur. Ege Üniversitesi, Arielmatik'ten daha iyi bir çamaşır deterjanına rastlanmadığını açıklarken, TÜBİTAK, omomatik en iyisi diyor, TV reklamlarında. Bu, piyasanın 'bilim'i manipülasyonu olarak görülebileceği gibi, aslında, bilimsel hakikatin çoğulluğunu da ortaya çıkararak, bu reklam kampanyalarının dayandığı bilimsel hakikatin teklifi anlayışını yıkar

rekabet olarak nitelenebilecek bir müdahale ve yönlendirmedir sözkonusu olan.

Devletle bağlantıları açısından, uluslararası ilişkiler akademisyenleri çok önemli bir risk grubu' içinde yer almaktadır. Geleneksel olarak devletler arası sorunları ulusal bir perspektiften inceleme anlayışı uluslararası ilişkiler akademisyenlerini devletin doğal müttefikleri yapmaktadır. Disiplinin araştırma konularının doğasından kaynaklandığı zannedilen bu yakın temas, aslında disiplinin kavranış biçimlerinden ve gelişim sürecindeki etkilenim odaklarının niteliklerinden doğmaktadır. Dolayısıyla akademya/devlet bağlantısına temel olabilecek bazı tesbitlerde bulunmak için uluslararası ilişkiler disiplininin gelişim sürecinde kavranış biçimlerine ve etki altında kaldığı geleneğe bakmakta yarar vardır.

Disiplinin kurumlaşması, temelde, devletin ihtiyaçları doğrultusunda ve devletin katkısıyla olmuştur. Modern diplomasinin gelişmesiyle devletlerarası ilişkiler ve diplomatik yöntemler üzerine bilgi donanımına sahip eleman yetiştirme ihtiyacı uluslararası ilişkilerin 20. yüzyılda üniversiter sisteme girmesinde etkili olmuştur. İç politikaya pek benzemeyen karmaşık bir dünyada uluslararası politikaya yönelik birikimli kamu personeli talebi aynı zamanda 'yüksek siyaset' anlayışına sahip bir elit grubun oluşumuyla sonuçlanmıştır. **Bu geleneksel anlayış, dış politikayı (devletin âli çıkarlarını gözetme sanatını) halk yığınlarının etkisinden (demokrasi-den) korunması gereken bir alan olarak da görmüştür**². Sonuçta diplomat yetiştirmeyi amaçlayan Uluslararası İlişkiler akademiyası doğallığıyla devletin sorunları, çıkarları, hedefleri üzerine kurgulu bir eğitim anlayışına ve araştırma gündemine yönelmiştir. Uluslararası ilişkiler üniversiter bir disiplin olarak çıkış noktası budur. 1.Dünya Savaşının yarattığı acı ve karmaşaya bir tepki olarak, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan uluslararası

ilişkiler disiplininde devletlerarası savaşın nasıl önlenebileceği sorunsalı etrafında idealist bir kavrayış egemen oldu. Uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin devletlerarası ilişkileri düzenleyici rolünün kabulüyle sorunun çözülebileceği kanısı yaygındı. Devletler sistemini veri almakla beraber idealistler, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenmeler çerçevesinde yaratılan kollektif güvenlik sisteminin uluslararası politikada şiddet kullanımını sınırlandırabileceğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla bu kavranış biçimiyle uluslararası ilişkiler, problem çözücü ve yön gösterici normatif bir anlayış sergiliyordu. Bu, tipik rasyonalist bir yaklaşımdı; sorunlar rasyonel biçimde kavranılabilir ve çözüme kavuşturulabilir. Aydınlanmacı aklın ve bilimin yol gösterici özellikleri şimdi devletlerin uluslararası barış için neleri yapması veya yapmaması gerektiğini vaaz ediyordu...

2.Dünya Savaşı, devletlerarası ilişkilerin barışçıl olabilmesi için normatif düzenlemelerin yeterli olamayacağını öğretti; olması gerekeni öngörmektense olana, devletlerarası güç mücadelesinin doğasına ve mekanizmasına bakmalı ve bundan sonuçlar çıkarılmalıydı. Üstelik bu sonuçlar, genel bir dünya barışı için değil, fakat herkesin herkesle çatışma içinde olduğu uluslararası doğa halinde devletin idamesi için ne yapılmalı biçiminde formüle ediliyordu.

Uluslararası İlişkiler, ilk defa İngiltere'de akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmakla birlikte akademyaya yerleşmesi ve gelişmesi 2.Dünya Savaşı sonrası ABD'de oldu. Gelişim yıllarının bu iki özelliği disiplinin niteliğini ve yönünü belirledi. Uluslararası ilişkiler realizm olarak nitelenen yeni ve güçlü bir paradigma hegemonyasında ABD'nin dış politika sorunlarına yönelik siyasalar üreten bir disipline dönüştü. Uluslararası arenada hayatta kalma mücadelesi veren devletin güç maksimizasyonunu ahlaki bir ilke olarak öneleyen realizm, soğuk savaş yıllarını düşünce matrikslerine son derece uygundu, belki de matriksler realist literatürün yaratımıydı. Bu özelliğiyle realizm 'Soğuk Savaş politikalarının rasyonelleştirimi' olarak da nitelenmiştir.

2 E.Krippendorf, 'The Dominance of American Approches in International Relations', H.C. Dyer ve L.Mangasarian (der), **The Study of International Relations: The State of tihe Art**, London, Macmillan, 1989.s.33

Dolayısıyla uluslararası ilişkiler disiplini³. 2.Dünya Savaşı sonrası uluslararası koşulların derin izlerini neredeyse genetik düzeyde bünyesinde taşıyarak gelişti. Bu, disiplinin siyasa yönelimli şekillenmesinde de etkili oldu. ABD'nin ulusal sorunlarına endeksli realist bir paradigma egemenliğinde böylesi bir yönelim kaçınılmazdı. Bir 'Amerikan sosyal bilimi' olarak uluslararası ilişkiler problem çözücü pratik bir hüviyet kazandı. Genel siyasal bilim geleneğinin felsefi ve kavramsal zenginliğinin aksine uluslararası ilişkilerin 'tek boyutlu' gelişimi veya tek boyutlu perspektifin egemenliği disiplinin entellektüel gelişimine de engel teşkil etti. Devletle ve devlet politikalarıyla yakınlığı nedeniyle disiplinin bağımsızlığı ve çalışanların ahlaki bütünlüğü de yer yer tartışıldı. Vietnam yıllarında savaş karşıtı gösterilere katılanlar arasında Uluslararası İlişkiler öğrencilerin ve akademisyenlerinin hemen hemen hiç olmaması Uluslararası İlişkiler'in devlet bağlantısıyla açıklanıyordu⁴.

ABD'de akademya ile siyasal kurumlar arasındaki ilişkilerin geleneksel olarak yakın olması ve akademya ile bürokrasi arasında yaygın geçişlerin bulunması disiplinde devlet merkezli perspektifin yerleşmesinde etkili olmuştur. Kişilerin akademik kimliklerini ve siyasal karar verici niteliklerini aynı zamanda taşımaları akademya/devlet ayrışmasıyla değil, akademyanın devletle organik bütünlüğüne yol açtı. Örneğin 'Kissenger sendromu' nitelemesi devlet/akademya ilişkisini ABD bağlamında ve uluslararası ilişkiler özelinde açıklamaktadır.⁵ John Kennedy'den bu yana Ulusal Güvenlik Danışmanlarından aralarında Kissenger, Brezinski ve Lake'in de bulunduğu 5 kişi ve ABD'nin son 5 Birleşmiş Milletler daimi temsilcisinden 3'ü akademyadan gelmiştir.⁶ Sonuçta, Uluslararası İlişkilerin eleştirel boyutu değil problem çözücü yönü gelekselleşmiştir.

Siyasa yönelimli perspektifin pekişmesinde araştırmaların finansman biçimi de etkili olmuştur. Kamusal veya özel finansman siyasa yönelimli projelere akmıştır. ABD'de geliştiği biçimiyle uluslararası ilişkiler araştırmaları ABD'nin siyasa kaygılarını yansıtan alanlarda yoğunlaşmış, ABD'nin dış politika sorunları ve öncelikleri değiştiğçe uluslararası ilişkiler çalışmalarının yönü de değişmiştir. Çevreleme teorileri, nükleer strateji, kriz yönetimi, silahsızlanma, detente gibi siyasa uygulamaları olan konular öne çıkmıştır. Hatta devlet merkezli perpektiflere alternatif bir anlayış getiren transnasyonalist yaklaşımların bile ABD'nin karşılaştığı sorunlara koşut olarak geliştiği ileri sürülmüştür⁷. Sonuçta, uluslararası ilişkiler disiplini ABD'nin dış politikada ne yapması gerektiğini araştırılmasına dönüşmüştür. Bu arada özel ve kamu destekli 'think tank' ların varlığı, bir yandan siyasa yönelimli araştırmalara kaynak teşkil ederken, diğer yandan da, buralarda üretilen araştırmalar uluslararası ilişkiler üzerinde paradigmatik bir baskı kurmuştur. Dolayısıyla 'think tank'ların siyasa yönelimli ve ABD dış politikası endeksli araştırma gündemleri uluslararası ilişkilerin genel niteliklerine de etkide bulunmuştur. Daha doğrusu, karar vericilerin ihtiyaç duyduğu siyasa öncelikli araştırmalar ve realist paradigma hegemonyası birbiriyle örtüşen bir anlayış yaratmış, bu da uluslararası ilişkilerin gelişimi ve içeriğine damgasını vurmuştur. Bu, disiplinin realist-siyasa yönelimli perspektifinin devletin ihtiyaçlarıyla ne denli örtüştüğünü ve de devletin kendi dış dünya algılamasına uygun bir disiplini perspektifi nasıl desteklediğini göstermesi bakımından bilgi/iktidar ilişkisi örgüsü içinde oldukça anlamlıdır.

1950'lerin sonuna doğru Amerikan sosyal bilimlerini etkisi altına alan davranışsalci paradigma realist uluslararası ilişkiler okulu-

3 S.Hoffmann, 'An American Social Science; International Relations', *Daedalus*, Cilt. 106, No, 3,1987

4 Krippendorff, a.g.e., s.33-36.

5 Krippendorff, s.33.

6 D.Newsom, *Foreign Policy and Academia*, Foreign Policy, Kış 1995, s. 53.

7 S.Smith, 'paradigm Dominance in International Relations; The Development of International Delations as a Social Science,' *The Study of International Relations*, s.15.

na da eleştiriler getirdi. Sosyal bilimlerin 'bilimselliğini' ispatlama kompleksiyle güçlenen davranışsalcılık realizmin 'uygun' bilimsel yöntemler kullanmadığı görüşündeydi. Kendi başına bir 'disiplin' olma kavgası veren uluslararası ilişkiler, davranışsalcı yaklaşımın 'bilimsellik kazandırıcı' cazibesine kapılmaya hazırды. Böyle de oldu. Temel realist varsayımları ve kaygıları taşıyan ama metodolojik olarak daha pozitivist ve empirisist olan davranışsalcı bir uluslararası ilişkiler literatürü gelenekselci kesimlerle tartışmalara girerek kısa bir sürede yaygınlaştı⁸. Davranışsalcılar, olgular dünyasını en iyi hangi yöntemle gözlemleyebiliriz, dış dünyada araştırmacıdan bağımsız keşfedilmeyi bekleyen 'hakikat'e en iyi hangi yöntemle ulaşıyoruz sorunsalıyla, yani metodolojik bir kaygıyla hareket ediyorlardı. Uluslararası ilişkiler araştırmalarında birim/düzyer tartışmaları bile temel realist paradigmadan önemli bir sapma olacak kadar farklılaşmıyordu. Temelde, 'daha bilimsel' bir disiplin kurma amacı taşıyan aynı öncüllere dayalı bir anlayışın kendi içinde yürüttüğü bir yöntem tartışmasıydı, bu.

1970'li yıllarda güç akümülyasyonu ve devlet merkezli bir anlayışla açıklanamayacak transnasyonal aktörlerin gelişimi ve bunların uluslararası sisteme kattığı yeni dinamiklerle realist paradigma temel kavramlarına yönelik çok ciddi eleştirilere maruz kaldı. Çok uluslu şirketlerin yükselen gücü, Vietnam savaşı, detente, Arap petrol ambargosu gibi gelişmeler uluslararası sistemde devlete realistlerin yüklediği anlamı ve rolü sarstı. Devlet merkezli, ulusal çıkar perspektifine dayanan yaklaşımların yeni dinamikleri açıklamakta zorlanması disipline daha plüralist perspektiflerin yerleşmesinde etkili oldu. Liberal plüralist, neo-realist ve yapısalcı yaklaşımların teker teker paradigmatik egemenlikler kurmadan aynı anda var olmaları, 1970'li yılların

sonundan itibaren uluslararası ilişkilere daha dinamik ve çok boyutlu bir yapı kazandırdı.

Teorik gelişimi açısından paradigma kaymalarına örnek teşkil edebilecek idealizm/realizm, gelenekselcilik/davranışsalcılık, neo-realizm, globalizm gibi 'büyük tartışmalara' sahne olan uluslararası ilişkiler disiplini günümüzde 'paradigmalararası tartışmaya' yönelmiştir; barış içinde birlikte var olma veya paradigmatik çoğulculuk... Bu, uluslararası ilişkiler çalışmalarına entellektüel bir zenginlik katmakla kalmayıp, disiplinin felsefi/teorik temellerini de ortaya çıkaran, farklı toplumsal, siyasal birim ve düzey araştırmalarına yönelterek 'devlet merkezli' anlayıştan uzaklaştıran bir gelişme olmuştur. Uluslararası adalet, insan hakları, çevre, etnisite, kimlik, gender, söylem analizi gibi konularla bireysel, toplumsal ve küresel sorunlar üzerinde duran yeni yaklaşımlar geleneksel devlet merkezli anlayışlara köklü eleştiriler getirme imkanı kazanmaktadır. Post-pozitivist ve post-modernist yaklaşımlarla da disiplinin kendi kimliği, tarihi ve temel kavramları amansız bir eleştiri altında tutulmaktadır⁹.

Türkiye'ye baktığımızda, uluslararası ilişkiler araştırmaları ve öğretiminde, disiplinin genelde ulaştığı perspektif çoğulluğunu yakaladığımızı söylemek zordur. Büyük ölçüde Soğuk Savaş kuşağının egemen olduğu uluslararası ilişkiler camiası hâlâ devletin sorunlarına endeksli realist perspektiften araştırma ve öğretim faaliyeti içerisinde. Soğuk Savaş kuşağı nitelemesi tarihsel değil, zihinsel bir pozisyon alışması ve disiplinin belli bir kavranış biçimini ifade eden, dolayısıyla yeni dünya koşullarında hemen değişeceği beklenmeyen bir olgudur. Ulusal güvenlik sorunlarının temel sorunsal ve uluslararası politikanın devlet için bir varoluş mücadelesi olduğu inancına dayanan Soğuk Savaş etkili realist yaklaşım, uluslararası ilişkileri devlet merkezli, iç/dış politika ayrımlı güç mücadelesi

8 M. Kaplan, *System and Process in International Politics*, New York, wiley, 1957; M. Kaplan, 'The New Great Delate : Trad tionalism vs. science in Internatio nal Relation; *World Politics*, Cilt. 19, 1966

9 J. Der Derian ve M.J. Shapiro (der), *International / Intertextual Relations: Postmodern Readigs of world Politics*, Lexington Books, 1989.

olarak tanımlar. Burada, 'devletler sistemi' belirleyici bir çerçeveye sunar ve anarşik bir dünya düzeninde 'güvenlik sorunsalı'nı ulusal düzeyde güç maksimizasyonu yoluyla çözülebilecek devletlerarası ilişkiler biçimine indirir. Devletin, kaotik devletler sisteminde varoluş koşullarını irdeleyen ve bu bağlamda çözüm yolları bulmayı hedefleyen bir uluslararası ilişkiler kavrayışı kaçınılmaz olarak devlet politikaları/ulusal sorunlar yörüngesinde kalmaya mahkumdur.

Akademya ile devleti aynı çatı altında birleştiren bir şemsiye kavram vardır, ulusal çıkar. Ulusal çıkar kavramının nasıl üretildiği, ne anlama geldiği ve ne tür işlevlerinin olduğu fazlaca irdelenmez. İnsanlar yeterince vatansever iseler, 'ulusal davalar ve çıkarlar' etrafında birleşirler. Birleşmiyorlarsa, vatanseverlikleridir sorgulanan. Akademyanın da ulusal davalarda uzmanlıklarıyla devletin yanında olması beklenir. Tehlike, ulusal çıkarın farklı anlayış ve çıkar algılamalarına izin vermeyen son derece totaliteryen bir kavramsal dayatma olmasıdır. **Genellikle ulusal çıkarın 'şu' veya 'bu' olduğu kabul edilmiştir; farklı toplumsal, siyasal ve ekonomik kesimlerin farklı ulusal çıkar tanımlamalarıyla gelmeleri beklenilmez. Aslında' ulusal çıkar' kavramının tümel tekliği pozitivist hakikat anlayışından çıkarılır: Hakikat diye bir şey vardır ve bu tektir. Ulusal çıkar 'biz' ve 'onlar' ayrımına dayanır ve bu ayrımı sürekli kılar. 'Biz'i temsil eden iyi, güzel ve dosttur, 'öteki' kötü ve tehlikeli. Biz/öteki ayrımında toplumlararası yabancılaştırma, uluslararası ilişkiler disiplininin konusu, amacı veya işlevi olamaz. Ulusal çıkar, içerdiği dışlayıcı ve tekçi karakteriyle, özellikle, devletin toplumsal ekonomik ve siyasal denetiminin güçlü olduğu ülkelerde sorgulanması gereken bir iktidar aracıdır. Halk , kendisi tanımlamadığı bu kavramla denetim altında tutulabilmektedir. Kavramın bu işlevi son derece önemlidir.**

Bir ülkenin dünya ile ilişkilerini düzenleme ve de ulusal çıkarı tanımlama yetkisini

devlete/dışışleri bakanlıklarına bırakmak, bunlara 'hakikati' tanımlama hakkı da taşıyan totaliteryen bir iktidar alanı yaratmaktadır. Sonuçta, uluslararası ilişkiler disiplinini resmi dış politika/ulusal çıkar bağlamında inceleyen yaklaşımlar da aynı derecede totalci ve dayatıcı bir anlayışı yansıtır ve iktidarın yeniden üretilmesini mümkün kılan bilgi matriksleri sunmaktan ileri gitmez.

Değerli meslektaşım Necati Polat'ın bir vesile sorduğu şu soru akademya/devlet ilişkisine ilişkin sorunsal üzerinde düşünmek için bir başlangıç noktası olabilir; Türkiye ve Yunanistan arasındaki bütün sorunlarda nasıl oluyor da Yunanlı akademi uzmanlar hep Yunanistan 'ın, Türk uzmanlar da hep Türkiye 'nin haklı olduğunu ileri sürüyor ve haklılıklarının ispatı için 'bilimsel' gayret içerisinde bulunabiliyor? İki taraf da hukuksal tezlerinde aynı anda nasıl haklı olabiliyor? **Taraflar objektif haklılık peşinde değiller de ondan.** Çünkü, ulusal davalarda ulusun hakkını savunmak ve ulusal tezleri meşrulaştırmak, devletin tanımladığı ulusal çıkar eksensel perspektifler çerçevesinde siyasalar üretmekle meşgul akademisyenlerin doğal görevidir. Bu tür akademik cemaatların kaderidir devletle varolmak; disipline ve bilime yaklaşımlarıyla cemaatin kendisinin ördüğü bir kadedirdir bu, uluslararası ilişkilerin dış politikaya, dış politikanın da 'ulusal çıkar'a indirildiği bir perspektiften özgün ve yaratıcı bir bilim anlayış değil, ancak devletin karşılaştığı uluslararası sorunlar paralelinde gelişen uzmanlıklar serpilebilir.

Türkiye özelinde bunun da gelişmediğini görüyoruz. Devlet merkezli/siyasa yönelimli realist anlayışın Türkiye'de disiplinin oluşumunda ve halihazırdaki egemenliğine rağmen bölgesel uzmanlıkların gelişmemiş olduğundan sıkça yakınılır. Bu, paradoksal görülmekle birlikte disiplinin akademik gelişiminin Türkiye özelinde de devletin' dış politika anlayışının, dış politika ihtiyaçları ve dış politika yönelimleri' tarafından ne denli belirlendiğinin ip uçlarını vermektedir. Son yıllarda Türkiye'de bölge ve ülke uzmanlıklarının

yeterince gelişkin olmadığına farkına varılmış ve birçok üniversite bünyesinde Ortadoğu, Balkanlar, Karadeniz, Orta Asya, Kafkasya ve Avrupa gibi bölgesel araştırma merkezleri açılmaya başlanmıştır. Şimdi, sorulması gereken soru, bölge ve ülke uzmanlıklarına kimin ihtiyaç duyduğudur? Akademya mı devletin mi? Akademya bu bölgelere ilişkin bilimsel çalışma açıklarını mı keşfetmiştir aniden, yoksa devlet, karşılaştığı bölgesel sorunlar karşısında akademik içerikli bölge ve ülke uzmanlarına mı ihtiyaç duymuştur yeni uluslararası ve bölgesel konjonktürde? Akademyanın bölgesel çalışmalar merakı devlete bu alanlarda siyasa alternatifleri sunma gayretlerinden mi kaynaklanmaktadır? Türkiye özelinde cevaplandıracağımız bu soruların karşılıkları, disiplinin önündeki genel engellere ilişkin de ip uçları verecektir.

Şimdi neden bölge/ülke uzmanlarına ihtiyaç duyulduğuna ve bölge/ülke uzmanlıklarının neden şimdiye kadar gelişmediği sorusuna dönelim. Nedenin temelinde Türk dış politikasının yattığını söylemiştik. Soğuk Savaş yıllarında ne Türkiye kendine özgü bölgesel politikalar geliştirebilecek durumdaydı, dolayısıyla, ne de bölge uzmanlarının sunacakları bilgi ve siyasa önerilerine ihtiyaç duyuyordu. Türk dış politikasının ihtiyaçları doğrultusunda akademyanın ilgi alanı da büyük ölçüde Türk Yunan ilişkileri, Kıbrıs ve Ermeni sorunu, NATO gibi konularla sınırlı kaldı. Soğuk Savaş koşulları ABD'de realist paradigma egemenliğinde siyasa yönelimli çalışmalarda patlamaya neden olurken, dış politika ve güvenlik stratejisini büyük ölçüde Batı ittifakına yaslayan Türkiye için geniş alternatifler öneren siyasa yönelimli çalışmalar anlamlı değildi çünkü; bu çalışmaların girdi olabileceği siyasa insiyatifleri Türkiye'nin elinde değildi. Sonuçta, uluslararası ilişkilerde siyasa yönelimli çalışmalar bile devletin bu tür çalışmalara ihtiyaç duymaması nedeniyle gelişmedi. Soğuk Savaşın bitimi, yeni uluslararası koşullarda patlayan bölgesel sorunlar ve bu bölgelerde Türkiye'nin kendiliğinden kazandığı hareket alanı, siyasa belirlemede girdi olabile-

cek akademik çalışmalara gereksinin doğurdu. Böylece Türk uluslararası ilişkiler akademiasında da bölgesel ilgi canladı.

Soğuk Savaşın bitiminde Türkiye'nin dış politika ve güvenlik politikaları planlamalarında hazırlıksız yakalandığı sıkça söylenir. Söylenmeyen bir diğer gerçek, sadece devletin değil, Türk uluslararası ilişkiler camiasının da Soğuk Savaşın bitimine hiç hazırlıklı olmadığıdır. Taşındığı çok açık öneme rağmen Sovyetler Birliği dağılarak yerine yeni bağımsız devletler kurulduğunda Türkiye'nin, Rusya, Ukrayna, Ermenistan ve de çokça ümitler beslediğimiz Azerbeycan ve Orta Asya alanlarındaki uzman sayısı bir kaçış aşmıyordu. Kısaca Soğuk Savaş rehabeti yalnızca Türk dış politikası değil Türk uluslararası ilişkiler camiası üzerine de çökmüştü.

1990'ların perspektif çoğulluğuna tanık olduğu uluslararası ilişkiler literatüründe hikmet-i devlet, ulusal çıkar ve güç siyaseti gibi saf realist kavramlara dayalı analizler büyük ölçüde egemen konumlarını kaybetmiş olmakla birlikte, yine de Türkiye'de uluslararası ilişkiler denilince yalnızca bunlara dayalı analizler anlaşılmaktadır. Hâlâ Morgenthau'nun 2. Dünya Savaşı koşullarına bir tepki olarak geliştirdiği katı realist anlayış yaygın. Devlet merkezli, devletin varoluş sorunsalı temelli bu anlayışın Türkiye'deki popülaritesinin ardında biraz da Türk devlet geleneği yatıyor. **Devletin devamı sorunsalına kilitli bir uluslararası ilişkiler anlayışı, devleti 'kutsayan' popüler kültür ve devleti 'kurtarma' takıntılı Türk seçkinler kültürüyle örtüşmektedir. Ayrıca, realist yaklaşımın getirdiği iç politika/dış politika ayrımı da dolaylı olarak anti-demokrat seçkin kültürüne önemli bir ayrıcalık tanımakta, dolayısıyla kabul görmektedir.** Ayrım, kendine özgü dinamikler ve bir bütün olarak ulusun bekası yolunda güç mücadelesinin alanı olarak dış politikayı iç politikanın üzerinde görmektedir. Dolayısıyla dış politika, iç politikanın etki alanından çıkarılıp bir grup 'devlet seçkinleri'nin insiyatifine bırakılmaktadır; kamuoyu, temsil, demokrasi gibi konulardan ve gelişmelerden bağımsız-

sız bir devlet politikası. Üstelik bu, üzerinde ulusal uzlaşının her zaman olması gereken bir alanmış gibi inşa edilerek, devlet politikası karşıtı görüşler 'ulusal çıkar'ı anlamamakla veya ihanet etmekle kınanabilmektedir. Türk dış politikasının bir 'devlet politikası' olduğu ve hükümetlerce değiştirilemeyeceği yolunda sıkça duyduğumuz ifadeler, dış politikanın halk tercihlerine değil devlet seçkinlerinin tercihlerine dayandığı izlenimi vermektedir. Çünkü halk, devletin âli çıkarlarını bilemez. Ayrıca, dış politikanın sürekliliği ve değişmezliği, birilerinin bir zamanlar 'keşfettiği' ve belirlediği 'ulusal çıkar' denilen şeyin de değişmeyeceğini öngörmesi nedeniyle tipik ve statik bir Soğuk Savaş söylemini çağrıştırmaktadır. Kısaca iç/dış politika ayırımının iç siyasete ilişkin sonuçları yanında devletin uluslararası politika alanında total bir kontrol kurmasını da meşrulaştıran bir işlevi vardır.

Realist bir paradigma egemenliğinde uluslararası ilişkilerde üretilen bilginin ve çözüm önerilerinin tek müşterisinin devlet olduğu durumlarda akademya da çalışmalarını devlete, devletin dış politika sorunlarına endekslemek zorundadır. Sonuçta, disiplinin itibarını da zedeleyen kısır bir döngüdür bu.

Akademya/devlet bağlantısında uluslararası ilişkiler özelinde ortaya çıkan sorunların daha çok disiplini kavrayış biçiminden kaynaklandığını söyledik. Yalnız, disiplinin konusu da akademyanın devletten ayrışmasına engel olacak komplikasyonları barındırmaktadır. Bu da disiplinin 'güncel'le ilişkisinden, daha doğrusu, konusunun güncelin kendisi olmasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası ilişkiler savaş ve barış gibi güncelliği hiç kaybolmayan bir sorunsalın incelenmesinden doğmuştur. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin güncelin dışında kalması, güncel olanı irdelemeyip dışlaması düşünülemez. Bizzat uluslararası ilişkilerin olgular dünyası olduğu için günceldir. Fakat bu, yalnızca devletin, ulusal sorunların 'güncel'yle sınırlı kalamaz. Bireyselden küresele siyasal sınırların tek başına veri alınmadığı bir dünyadır bu. Fakat güncel dayalı bir disiplinin teorik ve felsefi arkaplanı ihmal edilirse, sonuç, ya güncelin gazeteciliğini veya geçmişin kronolojik tarihçiliğini yapmak olacaktır.■